

СЛОВА ЮБІЛЯРА

ДЗЕСЯЦЬ ЦІКАВОСТАК ВЯЧАСЛАВА РАГОЙШЫ (З БІЯГРАФІІ)

Запісала Людміла Рублеўская

Цукар ад партызан, каханне на канферэнцыі і гранатамёт для аспіранта

5 чэрвеня ў сlynнага літаратуразнаўцы, крытыка, перакладчыка, паэта, доктара філалагічных навук, прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Вячаслава Рагойшы пачэсны юбілей – 80 гадоў. Пра гэтага чалавека можна напісаць цэлую кнігу, але на гэты раз Вячаслаў Рагойша згадаў для чытачоў «Звязды» ўсяго дзесяць цікавостак са свайой біяграфіі, дзесяць незвычайных сустрэч і запамінальных падзей.

Цукар партызанскай зоны

– Памятаю, аднойчы ў Доме творасці «Іслач» мы сядзелі ў так званай «Белавежскай гасцёўні»... І чамусьці пачаліся ўспаміны ваеннай пары. І я згадаў, як маці мяне, малога, у сваіх бацькоў перахоўвала, у Юрацішкаўскім раёне (цяпер Іўеўскі), у вёсцы Круплі, бо на Ракаўшчыне, дзе стаяў вялікі нямецкі гарнізон, жыць сям’і былога старшыні калгаса было небяспечна. А Круплі – гэта заходняя ўскраіна Налібоцкай пушчы. Хата стаяла на скрыжаванні, і якраз добра было сачыць, ці немцы ідуць... Ды і сям’я была, як кажуць, на строеная на ўсход. Асабліва мой дзед Антон цікавы, ён быў кравец, абшываў усю акругу, іграў на скрыпцы, быў паляўнічым. І прыдумваў такія... прынагодныя вершы. Без вершаў за стол не садзіўся. І вось тую хату партызаны ўпадабалі. З таго часу – хоць было мне пару гадоў – я запамніў смак цукру. Часам партызаны пасля нейкай удалай аперацыі ці проста так прыносілі некалькі кавалачкаў і частавалі мяне. Вось я раскажваю гэта ў Іслачы, і тут падключаецца пісьменнік Валянціе Тарас – а ён жа ў пятнаццаць гадоў пайшоў у партызаны. І аказалася, што ён у тым самым атрадзе быў. Я не паспеў пра дзеда раскажаць, як Валянцін яго ўспомніў: і як той абшываў партызан, і як вершаваныя паказкі прамаўляў, і як на скрыпцы іграў. Аказалася, ён запамніў і таго белагаловага хлопчыка, гэта значыць, мяне, які тупаў каля ног патрызан, і яго частавалі цукрам... Такое супадзенне!

Маміна забастоўка

– Пасля вайны маці са мной пераехала на Ракаўшчыну, спачатку ў вёску Пярэжары. Бацька вярнуўся з фронту, і яго прызначылі старшынёй Выганіцкага сельсавета.

1949-ы – год вялікага пералому. І бацьку пасля пасады старшыні сельсавета ставяць старшынёй калсага. Бацька згадзіўся, хоць гэта быў перыяд, калі шасталі навакол «лясныя браты». У Круплях, калі пачалі арганізоўваць калгас, селяніна-бедняка, які згадзіўся быць старшынёй, ноччу прыйшлі і застрэлілі. І яго, і жонку, і траіх дзяцей. Маці ведала пра гэта, каза бацьку: «Ні блізка, не станавіся...» А начальства яго ставіць сілай. Тады маці што? Аб’явіла галадоўку. Так, яна такая. У яе кроў трохі шляхецкая была. І два тыдні ляжала, не ела, не піла... Ну, магчыма, ноччу недзе яна ўставала, і вадзіла, і трохі ела... Але ляжала цэлымі днямі. Прыезджалі начальнікі з Радашковічаў, палыхалі... Маці: «Тады разводзьце нас, бо ўсё адно бацьку заб’юць, сіратой сына пакінуць». Адным словам, вайдаліся, вайдаліся, урэшце знайшлі нейкага нападпісьменнага былога партызана, яго і паставілі старшынёй. А бацьку прызначылі бухгалтарам. Маці на гэта згадзілася. Але тут ніхто не хоча пускаць у хату бухгалтэрыю калгасную... Баяцца, што хату спяляць «лясныя браты». І ў нас, у недабудаванай хаце, размясцілася тая бухгалтэрыя. У пакойчыку, дзе яна была, ноччу я спаў, раніцой пасцель прыбіралі, і ўжо бухгалтэрыя працуе, людзі ходзяць. Можаче ўявіць – перыяд арганізацыі калгаса. І плач, і смех, і кепікі, як у дзеда Шчукара... Як ва «Узнятай цаліне» Шолахава...

Хопіць Рагойшам і аднаго матэматыка

– Скончыў я школу ў 1958-м. З медалём. Куды далей? Быў у мяне настаўнік матэматык, Мікалай Андрэевіч Мяцельскі, ён з мяне рабіў матэматыка. Вазіў на алімпіяды. Але я пачаў пісаць вершы і друкавацца ў радашковіцкім «Сцягу Ільча». Якраз у «Сцяг Ільча» прыехаў на працу Адам Мальдзіс пасля заканчэння аддзялення

журналістыкі нашага філфака. Ён мяне пачаў выклікаць на пасяджэнні літаратурнага аб'яднання, якім кіраваў, а прыязджаючы ў Ракаў, заходзіў у школу. Мяне выклікаюць да дырэктара, я іду баючыся, што ж я там нарабіў, а там Мальдзіс. І паўтарае: «Усё, давай на філфак, на беларускае аддзяленне». Невядома, як бы ўсё склалася б... Але быў у мяне дзядзька Антось. Ён скончыў Гродзенскі педінстытут, матэматычны факультэт, працаваў нават дэканам факультэта адукацыі малодшых класаў. Ён вучыўся разам з мовазнаўцамі і пісьменнікам Фёдарам Янкоўскім, сябравалі. Вось прыехаў да нас дзядзька Антось, я кажу: «Не ведаю, што рабіць: Мальдзіс раіць на філфак, Мяцельскі – на матфак...» Дзядзька кажа: «А ну, паехалі да Янкоўскага...» Мы паехалі ў Мінск... Янкоўскі жыў на вуліцы Чырвоная, на чацвёртым паверсе. Я ні жывы, ні мёртвы, мой жа лёс вырашаецца... Дзядзька пачаў раіцца: у пляменніка матэматыка добра атрымліваецца... А Янкоўскі: «У мяне таксама добра атрымлівалася». Дзядзька кажа: «Я хацеў бы, каб ён на матэматычны факультэт пайшоў, і настаўнік раіць...» А Янкоўскі: «Для Рагойшаў хопіць і аднаго матэматыка», – і на дзядзьку паказаў. На гэтым размова скончылася. Так і быў вырашаны мой лёс.

Нашы ў космасе

– Выкладчыкі ва ўніверсітэце былі ў нас выдатныя: Ларчанка, Навуменка, Лойка, Александровіч, Яфімава... А ў 1961-м, помню, лекцыя па палітэканоміі, нудная такая. Раптам расчыняюцца дзверы, і Жэня Радкевіч – які тады ўжо падрабляў у газеце, – крычыць: «Нашы ў космасе!» Ніхто яшчэ гэтую навіну не ведаў, толькі яе па тэлетайпе ў газеты перадалі. Тут мы ўсе сарваліся з месцаў, выкладчык дарэмна нас супакойваў. Выскачылі на праспект, а там пачалася ўжо працэсія, людзі аднекуль дазналіся пра палёт Гагарына, пачалі выбягаць, музыка...

А ў 1962-м паехаў я ў Адэскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Мечнікава на студэнцкую навуковую канферэнцыю з дакладам пра Коласа-перакладчыка. А са Львова прыехала на тую ж канферэнцыю Таццяна Вячаславаўна Кабржыцкая. І ў той жа секцыі яна чытала даклад пра пераклад «Лясной песні» Лесі Украінкі на рускую мову. Там, у Адэсе, мы і пазнаёміліся, упадабалі адзін другога, каб праз пяць гадоў стаць мужам і жонкай.

Аспірант-гранатамётчык

– У БДУ заўсёды была ваенная кафедра. З нас рыхтавалі артылерыстаў. Але калі мы вучыліся на чацвёртым курсе і заставаўся прайсці толькі вайсковую стажыроўку, пачаліся хрушчоўскія перамены: скарачэнні арміі, ліквідацыя ваенных кафедр у ВНУ. Так мы і не скончылі поўны курс «ваенкі». Аднак прыйшоў час службы ў арміі «дзяцей вайны», якіх засталася вельмі мала. Вось і «забралі» мяне з другога курса аспірантуры. Пайшоў я службы на два гады... У Гродна мяне паслалі, у мотапехоту. І паколькі я ў роце быў адзін з вышэйшай адукацыяй, уручылі мне гранатамёт. А тады іх толькі ўводзілі ў армію. Як цяпер помню – РПГ-7, адзін на роту... Праўда, у той год выйшла пастанова аб скарачэнні салдацкай службы на год. Нам, аспірантам, уручылі юбілейныя медалі «Двадцать лет Победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» і дэмабілізавалі.

Хацеў у Ташкент, трапіў у Алма-Ату

– Быў 1974-ы. Адслухаўшы год у арміі, я застаўся радавым... А тут было вырашана: членаў творчых саюзаў з вышэйшай адукацыяй, якія не маюць афіцэрскага звання, прызваць на зборы, каб прысвоіць ім званне лейтэнанта. Я ў той час ужо быў дацэнтам БДУ, членам Саюза пісьменнікаў СССР. Мяне выклікалі ў Саюз пісьменнікаў і прапанавалі выбраць час стажыроўкі і вайсковую акругу. Па часе я выбраў верасень і кастрычнік, калі студэнты на бульбе. А па месцы – я ведаў, што ў час вайны Якуб Колас жыў у Ташкенце, друкаваўся ў газеце «Фрунзенец». Я спадзяваўся, што там засталіся невядомыя матэрыялы. Прыкінуў, што Ташкент – Сярэднеазіяцкая акруга, так і запісаў у заяўцы, а ў дужках – «Ташкент». І вось за тыдзень да першага верасня ў Ракаве збіраюся ў грыбы, узяў кошык – пад'язджае ваенная машына, выходзіць палкоўнік... Аказваецца, мяне шукалі ў Мінску, не маглі знайсці... І палкоўнік дае прадпісанне: да першага верасня быць у Алма-Аце. Я кажу: «А чаму не ў Ташкенце?» – «Дык вы ж самі напісалі: «Сярэднеазіяцкая акруга...» – «А што, гэта не ў Ташкенце?» – «Не, у Алма-Аце!» І адправілі Рагойшу у Алма-Ату, у рэдакцыю акружнай газеты «Боевое знамя». Але ў Ташкент я таксама заехаў, пазнаёміўся са Сцяпанам Ліхадзевым, беларускім паэтам, доктарам навук, спецыялістам па французскай літаратуры. Яго ў 1920-я гады саслалі ў Сібір, а пасля не дазволілі вярнуцца на радзіму, і ён аказаўся ў Ташкенце, у час вайны сустракаўся там з Коласам. Так што Ташкент я ўсё роўна пабачыў.

Максім Танк завочны і выдавочны

– Я напісаў кандыдацкую дысертцыю па паэтыцы Максіма Танка. Пісаў некалькі гадоў, але з Танкам не сустракаўся ні разу. Здалёк бачыў, недзе на сходах... Саромеўся падысці. У 1968-м на аснове дысертцыі выйшла мая кніжка «Паэтыка Максіма Танка». Я адважыўся паслаць яму гэтую кніжку. І перад Новым годам атрымаў адказ: «Шчыра Вам дзякую за навагоднія пажаданні, а таксама – за “Паэтыку...”», якую прачытаў з вялікай цікавасцю, у якой Вы ўпершыню так глыбока заглянулі ў маю паэтычную лабараторыю і па-новаму прачыталі шмат якія творы. Ключом тонкага аналітыка вы раскрылі некаторыя зашыфраваныя замкі маіх вершаў, міма якіх праходзілі шматлікія крытыкі і даследчыкі». У мяне ад сэрца адлягло... А ў 1969 годзе мяне ўжо прымалі ў Саюз пісьменнікаў, і Танк уручаў мне білет, ціснуў руку. Кажа: «Ды вось вы які, Вячаслаў Пятровіч!». Ну а пасля мы з ім часта бачыліся, гутарылі... Калі я вёў перадачу «Тэлебібліятэка», ездзіў да яго на Нарач. Урэшце і праводзіў яго ў апошні шлях. Мяне яшчэ і зрабілі старшынёй камісіі па яго творчай спадчыне.

Сёстры Сяргея Палуяна

– Згадваю пра адшуканне трох родных сясцёр пісьменніка Сяргея Палуяна, чалавека, пра якога невядома было нават, дзе ён нарадзіўся і калі... Удалося мне зачапіцца ў музеі Янкі Купалы за адзін ліст, дасланы з Ленінабада (цяпер гэта узбекскі Хаджэнт), і выйсці на сястру Сяргея Людмілу, якая жыла ў Кіеве. Другая сятра, Ангеліна, жыла ў Рызе, трэцяя, Надзея, у Ленінградзе. Ім усім было далёка за восемдзесят. Мы тады з Таццянай Вячаславаўнай, хоць у нас было трое дзяцей, пакінулі іх на нашых знаёмых і паехалі ў Кіеў, з Кіева зноў вярнуліся ў Мінск, каб убачыцца з дзецьмі, а потым – у Рыгу, з Рыгі – у Ленінград. І дзякуй богу, бо дзве сястры праз некалькі месяцаў адышлі. Мы тады падрыхтавалі зборнік Палуяна «Лісты ў будучыню» і кнігу пра яго «Слядамі знічкі». Што датычыцца Надзеі Епіфанаўны Палуян, да гэтага часу ў Пецябургу живе яе дачка, Зінаіда Уладзіміраўна, 1926 года нараджэння. Мы былі ў іх разы два ці тры, нас хораша прымалі. Спаклі нам пірог са словам «Сябры». Да гэтага часу перазвоньваемся.

Сяброўства з Караткевічам

– Не магу не згадаць і тое, пра што ўжо распавядаў... У 1966 годзе, пасля вяртання з арміі, я пазнаёміўся з Уладзімірам Караткевічам. Нас звёў Адам Мальдзіс, яны ўдвух прыйшлі да мяне ў аспіранцкі інтэрнат. У чэрвені 1967-га я запрасіў Караткевіча на абарону свёй дысертцыі, дзе ён замалываў увесь працэс абароны. У тым жа 1967-м, у лістападзе, ён быў на нашым з Таццянай Кабржыцкай вяселлі ў Ракаве. Там упершыню ўсіх пазнаёміў са сваёй будучай жонкай, Валянцінай Браніславаўнай.

Да канца яго жыцця мы сябравалі, жылі доўгі час у адным доме. Зрэшты, наша знаёмства я апісаў у кнізе «Дзесяць саг пра Караткевіча», якую яшчэ можна набыць у крамах.

Двойчы адкуплены

– Дзякуй Богу, што дажыў да такіх гадоў! Ніколі я не думаў, што дажыву. І бацькі мае не думалі. Паколькі нарадзіўся я ў ваенны час, гадаваўся ў партызанскай зоне, дзе і дактароў не было, і лекаў не было... Выратавала карова. І я заўсёды, калі іду на Камароўскі рынак, пагляджу бронзавую кароўку, якая там стаіць. Колькі яна выратавала людзей, гэтая жывёлінка!.. Партызаны часам частавалі тым-сім, лекі прыносілі... Але я цяжка хварэў з першых месяцаў жыцця. Здаралася пару разоў, думалі, нічога не будзе. У народзе ёсць звычай: калі нічога ўжо дзіцяці не дапамагае, тады адкупляюць яго. Даюць маці некалькі капеек, і лічыцца, што ў яго новае жыццё. Мама родная сястра, цёця Шура, яна ж мая хросная, двойчы мяне «адкупляла». І неяк не выздараўленне пайшло...

4 чэрвеня 2022 г., газета «Звязда»